

Gdynia, 28.12.2020 r.

Streszczenie rozprawy doktorskiej

mgr. Adama Ćwikły

pt. Kwestia włościańska w polskiej myśli polityczno–prawnej ziem byłej Rzeczypospolitej

Obojga Narodów pod panowaniem rosyjskim w XIX wieku (do 1862 roku)

Dysertacja jest próbą rekonstrukcją polskiej XIX wiecznej (do 1862 roku) myśli polityczno-prawnej w zakresie problematyki włościańskiej, a także podejmuje trud zdefiniowania statusu faktycznego i prawnego chłopów na ziemiach kongresowego Królestwa Polskiego i Kraju Północno-Zachodniego Cesarstwa Rosyjskiego z uwzględnieniem zmian zapoczątkowanych w okresie trwania Księstwa Warszawskiego.

Praca składa się ze wstępu, zakończenia oraz pięciu rozdziałów logicznie ze sobą powiązanych, z jednoczesnym zachowaniem kryterium przedmiotowego oraz temporalnego. We wstępie scharakteryzowany został istniejący problem chłopski w XVIII i XIX wieku występujący na ziemiach byłej Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

W rozdziale I przedstawiono status prawny włościan na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów do końca XVIII wieku, osobno dla Korony Królestwa Polskiego oraz dla chłopów zamieszkujących na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ukazano w nim także pierwsze podejmowane próby zmiany prawnego położenia ludności wiejskiej po 1764 roku, w oparciu o regulacje konstytucji z 3 Maja 1791 roku, a także w dobie powstania kościuszkowskiego. Zaprezentowano również pierwsze próby reform chłopskich dokonywanych w prywatnych majątkach ziemskich przez poszczególnych właścicieli ziemskich.

W rozdziale II przeanalizowano aspekt położenia włościan w dobie istnienia Księstwa Warszawskiego (1807-1815) w oparciu o Konstytucję z dnia 22 lipca 1807 roku oraz dekretu z 21 grudnia 1807 roku króla Fryderyka Augusta I, jak również o recypowane ustawodawstwo cywilne Kodeksu Napoleona. Zostały także zrekonstruowane poglądy myślicieli tego okresu skupiające się wokół problemu chłopskiego. Ponadto dokonano analizy odpowiedzi uzyskanych w wyniku przeprowadzenia *Ankiety włościańskiej* z 1814 roku.

W rozdziale III zawarto analizę położenia prawnego chłopów w pierwszych latach funkcjonowania Królestwa Polskiego, do czasów zakończenia insurekcji listopadowej. Przeanalizowano ukazy Aleksandra I i Mikołaja I normujące kwestie bezpośrednich producentów rolnych. Scharakteryzowane zostały również poglądy na kwestię włościańską. Dodatkowo zrelacjonowano toczącą się dyskusję w kwestii reformy chłopskiej, w trakcie powstania listopadowego na podstawie prasy z tego okresu oraz na forum debat sejmowych.

W rozdziale IV konsekwentnie przedstawiono położenie prawne włościan w okresie międzypowstaniowym w Królestwie Polskim do 1862 roku. Zrekonstruowane zostały także koncepcje prezentowane przez obóz klemensowczyków, w tym przez osobę hrabiego Andrzej Zamoyskiego. Ukazano w nim również dyskusje toczące się na łamach „Roczników Gospodarstwa Krajowego”, jak też działalność margrabiego Aleksandra Wielopolskiego.

W rozdziale V scharakteryzowano status prawny ludności wiejskiej zamieszkującej gubernie zachodnie Cesarstwa Rosyjskiego, w oparciu o prawodawstwo Aleksandra I, Mikołaja I, a także Aleksandra II. Zrekonstruowano także poglądy na sprawę chłopską prezentowaną przez myślicieli tej doby, w oparciu o polskojęzyczne pisma periodyczne. Dokonano w tej części pracy, prawnej analizy reformy włościańskiej Aleksandra II z dnia 19 lutego 1861 roku.

Rozprawę wieńczy zakończenie zawierające podsumowanie przeprowadzonych badań.

Adam Cudler